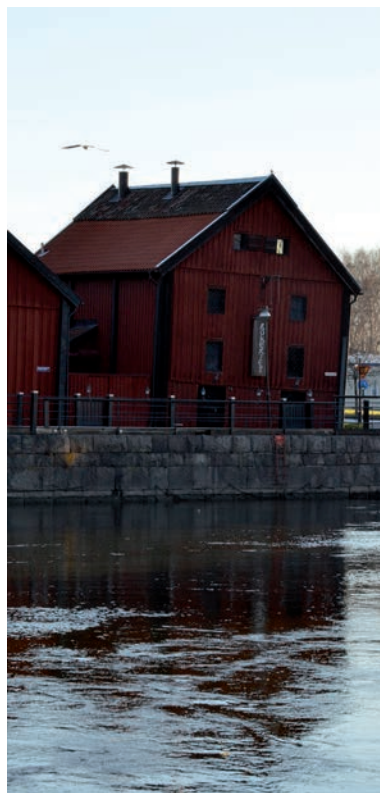

byggnadsvård

Rökeriet

Nyköping Öster 1:20, Nyköpings stad och kommun, Södermanlands län

Antikvarisk medverkan
Omläggning av tegeltak

Dag Forssblad

Rökeriet

Nyköping Öster 1:20, Nyköpings stad och kommun, Södermanlands län

Antikvarisk medverkan
Omläggning av tegeltak

Dag Forssblad

Rapport 2012:14

© 2012 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & Utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se
www.sorlandsmuseum.se

Författare: Dag Forssblad, antikvarie
Omslagsbild: Rökeriet från nordväst (Slm D12-0742)
Foto, där ej annat anges: Dag Forssblad, Sörmlands museum
Diarienummer: KN-KUS11-298

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/01672

Nyköping 2012

Innehåll

INLEDNING	5
Bakgrund	5
Antikvarisk medverkan	9
Översiktlig beskrivning av Rökeriet	9
Historik med relevans för ärendet	9
UTFÖRDA ARBETEN	11
Yttertak	11
Övriga arbeten	11
Avvikelser från underlaget	11
KULTURHISTORISKA IAKTTAGELSER	15
Underlagstak	15
Takteglet	15
Tolkning av iakttagelserna	15
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER	15
KÄLLFÖRTECKNING	17
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	17

1 Läget för Rökeriet markerat med röd cirkel. Utsnitt ur Fastighetskartan för Nyköping. Skala 1:4 000.

INLEDNING

Under perioden september till oktober 2012 har utvändiga arbeten utförts på restaurang Rökeriet, belägen i ett av hamnmagasinen vid Skeppsbron i Nyköping. Utförda arbeten har i huvudsak omfattat omläggning av byggnadens tegeltak.

Bakgrund

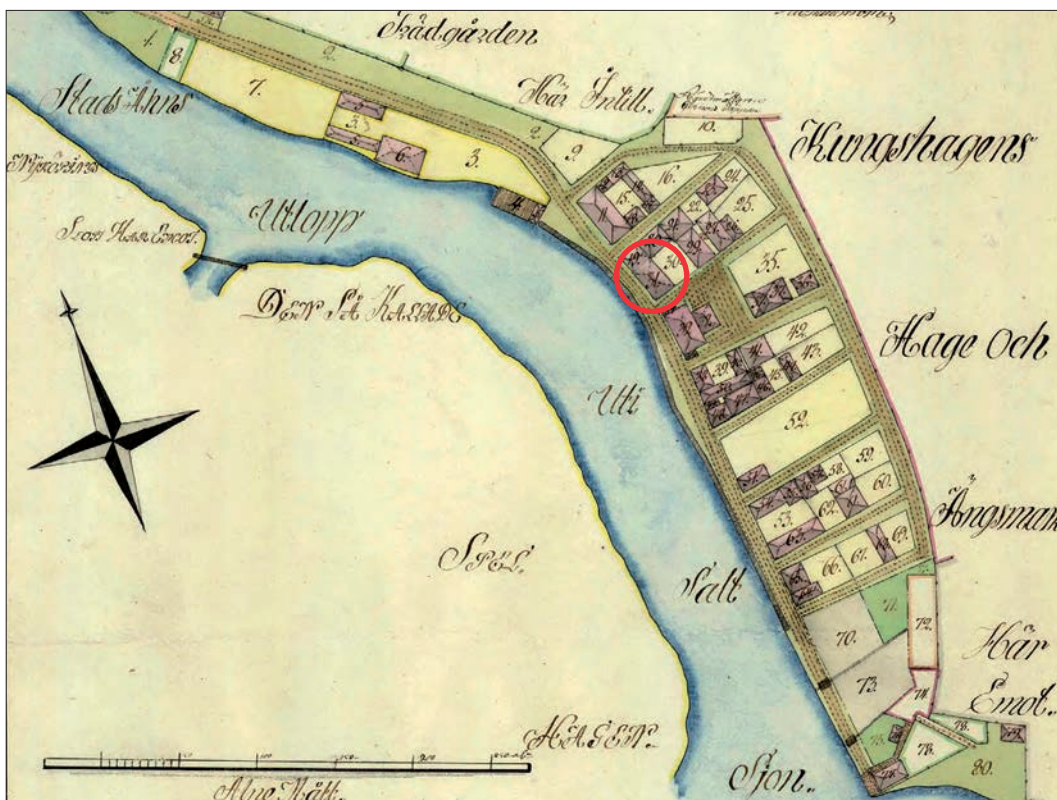
Fastighetsägaren Rökeriet i Nyköping AB ansökte den 26 september 2011 om byggnadsvårdsbidrag för omläggning av tegeltak, målning av fasad samt byte av fönsterluckor och dörrar på fastigheten Rökeriet, Nyköping Öster 1:20.

Ansökan inkom till Länsstyrelsen i Södermanlands län den 26 september 2011. Länsstyrelsen beslutade den 4 april 2012, med stöd av 2 § Förordning (SFS 2011:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla miljöer, att lämna bidrag till de åtgärder som ansökan avsåg.

I enlighet med länsstyrelsens beslut skulle samtliga arbeten utföras under antikvarisk medverkan och dokumentation.

2 *Restaurang Rökeriet är inredd i ett 1700-talsmagasin vid Skeppsbron på den östra sidan av Nyköpingsån (Slm D12-0743).*

3 Utsnitt ur karta över Nyköpings Stads Skeppsbro från 1801. Läget för nuvarande Rökeriet, nr 31, är markerad med en röd ring (Lantmäteristyrelsens arkiv, akt C57-1:18).

4 På bilden, som troligen är tagen under perioden 1922-1935, börjar tillbyggnadens pulpettak vid nuvarande Rökeriets norra takfall . Fotograf Dan Samuelsson, bilden är något beskuren (Nyköpings kommuns bildarkiv DS586).

5 På bilden, som troligen är tagen under perioden 1935-1961, är tillbyggnaden lägre än på bilden ovan. Fotograf Georg Söderberg, bilden är något beskuren (Nyköpings kommuns bildarkiv DIB996).

6 På bilden, som är tagen 1962, framgår det att norra delen av tillbyggnadens fasad har höjts till nivå med anslutande magasins takfall. Fotograf Dan Samuelsson, bilden är något beskuren (Nyköpings kommuns bildarkiv DS1228).

7 Rökeriet från sydost innan arbetet påbörjades (Slm D12-0744).

8 Rökeriet från sydost efter avslutat arbete (Slm D12-0745).

Antikvarisk medverkan

Sörmlands museum fick uppdraget att svara för antikvarisk medverkan vid arbetets genomförande. Startmötet hölls den 11 september 2012. Arbetet har följts upp genom besök på plats, fortlöpande kontakt via telefon och e-post samt en antikvarisk slutbesiktning (2012-10-29).

Översiktlig beskrivning av Rökeriet

Byggnaden är uppförd på en grund av natursten som under modern tid har förstärkts med betonggjutning. Stommen av liggtimmer är utvändigt klädd med locklistpanel. Byggnaden har ett sadeltak som är täckt med enkupigt rött tegel. Takfallen avdelas av en längsgående bräda i ett övre och ett undre takfall. Fasaderna är rödfärgade. Dörrar, luckor, knutlådor och vattbrädor är svarttjärade.

Historik med relevans för ärendet

Magasinen vid Skeppsbron är sannolikt uppförda i mitten av 1700-talet. Inga uppgifter om vem som lät uppföra nuvarande Rökeriet har påträffats i samband med nu utförd arkiv- och litteraturgenomgång. Kartan över Nyköpings Stads Skeppsbro från 1801 anger dock att det nuvarande Rökeriet då tillhörde direktör Fredrik Morsing (fig. 3). Morsing (1746-1826) som var grosshandlare i Stockholm köpte Nyköpings mässingsbruk 1797. Morsing var även delägare i Västindiska kompaniet.

Några av hamnmagasinen, bland annat Rökeriet, renoverades 1972 av dåvarande Fastighetskontoret, Nyköpings kommun. Exakt vilka åtgärder som utfördes på Rökeriet är oklart. Två fotografier visar att vindskivorna på den västra fasaden förnyades, liksom panelen på knutlådan i det nordvästra hörnet och inklädnaden av byggnadens sockel. Av fotografierna framgår även att några av dörrarnas panelbrädor ersattes med nya samt att stuprör och hängrännor förnyades, åtminstone på det norra takfallet.

Enligt ej specificerade kostnadsberäkningar skulle även taken läggas om på takpapp och ny läkt. Vidare skulle fasadpanel delvis tas bort, skadat väggtimmer ersättas och ny lockpanel uppsättas. Fönster, luckor och dörrar skulle justeras. Naturstenssockeln skulle lagas. Möjligen tillkom den nuvarande betonggjutningen vid Rökeriets grund vid detta tillfälle.

I samband med att Nyköpings kommun omkring år 2000 sålde fastigheten och användningen av magasinet ändrades till restaurang gjordes en mindre tillbyggnad på den norra fasaden. Tillbyggnaden rymmer bland annat rökeridelen.

På den norra sidan har det tidigare funnits en tillbyggnad som i princip täckte hela mellanrummet till magasinsbyggnaden norr om Rökeriet. Fotografier visar att tillbyggnadens fasad mot väster byggdes om vid ett par tillfällen under 1900-talet (fig. 4-6). Den revs någon gång mellan 1965 och 1972.

9 I bildens övre del ses den längsgående bräda som markerar övergången mellan takfallens övre och nedre delar (Slm D12-0746).

10 Rötskador på södra takfallets underlagstak (Slm D12-0747).

UTFÖRDA ARBETEN

Yttertak

Teknisk beskrivning

Takfallen är indelade i en övre respektive en nedre del. Den övre delen går från ryggås till den översta sidoåsen på vardera sidan där den nedre delen tar vid. I övergången sitter en längsgående bräda fastspikad, stående på långsidan (fig. 9). Yttertaket är utfört med ett dubbelt underlagstak av lockpanel som är spikad med handsmidd spik. Mellan inre och yttre underlagstak ligger ett lager näver. En stor del av panelbrädorna är försedda med vattspår.

Skadebild före omläggningen

Panelbrädorna var generellt i ett relativt gott skick. Det förekom dock en del rötskadade partier (fig. 10). Befintlig bärläkt var till stora delar spikad med handsmidd spik direkt på underlagstaket. Mindre partier av läkten var utbytt sedan tidigare, troligen i samband med omläggningen på 1970-talet. Takteglat var till huvudparten i gott skick. Teglet på det södra takfallet hade en mer omfattande lavpåväxt än på det norra takfallet.

Utförda åtgärder

Takteglet demonterades och förvarades i pallkragar på byggnadsställningen under arbetets gång. Skadat tegel kasserades. Befintlig läkt revs och kasserades. Rötskadade underlagsbrädor ersattes och lagades med nya brädor av sågad okantad gran (fig. 12). På det södra takfallet byttes omkring 60 m underlagspanel. På det norra takfallet var skadorna större vilket resulterade i att ca 145 m byttes.

På det södra takfallet var den längsgående brädan mellan övre och nedre del av takfallet i så dåligt skick att den ersattes med en ny. Brädorna rödfärgades på båda takfallen. För att kompensera den höjdhöjning som tillkomsten av ströläkt innebar gjordes vattbrädorna högre genom att en list spikades fast i överkant. Tillkommande lister målades med svart linoljefärg, fabrikat Engwall o Claesson.

Det upplagade underlagstaket täcktes med masonitskivor. På masoniten spikades ny strö- och bärläkt (fig. 13). Befintligt tegel återlades. På den norra sidan kompletterades med nytt enkupigt taktegel från Vittinge.

Ny vatt- ochnockplåt utfördes i korta längder. Plåten lämnades omålade.

Övriga arbeten

På byggnadens östra gavel har befintlig nödutrymningsdörr ersatts med en ny. Den nya dörren har utvändigt klätts med locklistpanel för att göras mindre framträdande i upplevelsen av fasaden.

Avvikelser från underlaget

Utförda arbeten som ej ingick i beslutsunderlaget var ny vatt- ochnockplåt och en avluftningshuv på det norra takfallet samt utbyte av rötskadad underlagspanel.

11 Det norra takfallet från nordväst innan arbetena påbörjades (Slm D12-0748).

12 Det norra takfallet från nordväst vid pågående utbyte av rötskadad panel (Slm D12-0749).

13 *Masonit och ny strörläkt har monterats på det norra takfallet (Slm D12-0750).*

14 *Nytt enkupigt taktegel från Vittinge tegelbruk på det norra takfallets nedre del (Slm D12-0751).*

15 Vattspår på det norra takfallets lockpanel (Slm D12-0752).

16 Pallkrage med taktegel från Kalkuddens tegelbruk (Slm D12-0753).

KULTURHISTORISKA IAKTTAGELSER

Underlagstak

Många av brädorna i underlagstakets lockpanel var försedda med vattspår och lockpanelen uppvisade också spår av rödfärg (fig. 15). På vissa ställen hade panelens yta huggits till i samband med montering av den äldre bärläkten.

Funktionen hos den stående bräda som avdelade takfallens övre och nedre delar är fortfarande oklar. Möjligen är det en rent estetiskt detalj.

Takteglet

Vid nedplockningen av takteglet konstaterades att en övervägande del av allt tegel var stämplat. Majoriteten var stämplade med AWK, vilket tyder på att de kommer från ett läggningstillfälle (fig. 16). Enstaka taktegel var stämplade CB, SS samt FRT. Därutöver fanns det en hel del ostämplat tegel. Omkring 3/5 av teglet kunde återanvändas vid återläggningen.

Tegelstämpeln AWK användes vid Kalkuddens tegelbruk vid Mariefred. Stämpeln syftar på tegelbrukets ägare under perioden 1795-1848, Anders von Warendorff. Verksamheten vid Kalkudden upphörde 1949 men det är oklart hur länge stämpeln AWK användes efter von Warendorffs död.

Stämpeln CB härrör troligen från Stjärnholms tegelbruk som anlades omkring 1735. Stämpeln syftar på brukets anläggare överste C J Burger von Ritterslein (död 1745). Stjärnholms tegelbruk lades ner före 1890.

Tegelstämpeln FRT användes vid Tista tegelbruk utanför Nyköping, anlagt före 1815. Stämpeln syftar på kammarherre Fredrik Bengt Rosenhane, Tistas ägare under perioden 1738-1800. Tegelbruket lades ned 1915.

Stämplén SS användes vid Sörby tegelbruk vid Torsåker, känt från 1765. Stämpeln syftar på Santesson, Sörby, som var brukets arrendator i slutet av 1800-talet. Bruket lades ned omkring 1910.

Tolkning av iakttagelserna

De iakttagelser som gjordes i samband med takomläggningen på Rökeriet tyder på att byggnaden fick ett rödfärgat brädtak då den uppfördes i mitten av 1700-talet. Därefter lades ett tegeltak ovanpå befintligt brädtak under 1800-talets första hälft.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Sörmlands museum anser att de åtgärder som har utförts på Rökeriet i samband med takomläggningen har utförts med stor förståelse för och med respekt för byggnadens kulturhistoriska värden.

Redovisade arbeten har utförts med antikvarisk medverkan och i samråd i enlighet med Länsstyrelsens beslut. Arbetet godkänns härmed.

17 Rökeryt från nordväst i samband med pågående arbeten (Slm D12-0754).

Källförteckning

Arkiv

Lantmäteriet, Gävle

Lantmäteristyrelsens arkiv

Sörmlands museums arkiv, Nyköping

Litteratur

Geber, S (red.). 1986. Taktegelstämplat i Södermanland. I: *Södermanlands hembygdsförbunds årsbok. Sörmlandsbygden 1986*. Nyköping.

Administrativa uppgifter

Fastighetsuppgifter

Objekt: Rökeriet

Kommun: Nyköping

Fastighetsbeteckning: Nyköping Öster 1:20

Län: Södermanland

Ekonomisk karta: 9H 2e Branthäll

Författningsskydd

Plan- och bygglag (2010:900)

Plan- och bygglagen (PBL) innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Enligt 8 kap. 13§ och 14§ i PBL får en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte förvanskas. Ett byggnadsverk skall hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras. Enligt 8 kap. 17§ skall ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Miljöbalk, riksintresse för kulturmiljövården

Rökeriet ligger i ett område, Nyköpings stad (D 57), som av Riksantikvarieämbetet har utpekats som riksintresse för kulturmiljövård. Enligt 3 kap 6 § i MB, Miljöbalk (1998:808), skall områden som är av riksintresse för kulturmiljövården skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön.

Projektrelaterad information

Fastighetsägare: Rökeriet i Nyköping AB, c/o Mc Ewans, St Annegatan 6, 611 33 Nyköping

Beställare: Rökeriet i Nyköping AB, c/o Mc Ewans, St Annegatan 6, 611 33 Nyköping

Entreprenör: Rydbergs Bygg AB, Företagsvägen 20, 611 45 Nyköping

Antikvarisk konsult: Dag Forssblad, Sörmlands museum, Box 314, 611 26 Nyköping

Övriga uppgifter

Länsstyrelsen i Södermanlands län, beslut 2012-04-04, dnr 434-4271-2011

Sörmlands museum, dnr KN-KUS11-298

Dokumentationsmaterial

Dokumentationsmaterial i form av arbetsmaterial och fotografier förvaras i Sörmlands museums arkiv, Nyköping.